

Háború se béke

Részlet

Nagyapa a háborúból erősen megváltozott világlátással tért haza. Akkor már tudván tudta, hogy nem ezrek, hanem tízmilliók fizettek életükkel, végtagjaikkal, szemük világával a hercegi pár haláláért, köztük három fia. És az újságoké helyett a saját szemét is megjáratta a háborúban. Gyakran hallottam tőle, s a történelmi hűség jegyében magam se írhatom le szebben szavait:

– Hogy basznák meg a kurva háborújukat az urak!

A kolerajárványokat kismiskává fokozó spanyolnátha-járványt, amely önmagában ötvenmillió áldozatot szedett a világban, nem alaptalanul, szintén a háború rovására írta. Ellenérzése azonban csak arra a háborúra terjedt ki, amiben maga részt vett, s amiben elvesztette Antal fiát. A múlt ködébe homályosuló régi csaták továbbra is vitézi tetteként, becsületbeli, hazafias ügyeként tűntek föl a szemében, amit még igaz férfiak, bajnokok, lovagok vívtak a virtus és a tisztességes küzdelem szellemében, s ami szellemiség a Nagy Háború idejére leáldozni látszott. Én azonban, tisztelettel, úgy vélem, ebben téved, s a háború mindig is olyan volt, amilyennek ki-ki a maga háborúját látja. Úgy gondolom, a hús sosem érzett másképp, ha vasat mártottak belé, és a szem sem látta máshogy, a szív sem borzadt el kevésbé tőle. És ha elmondom a magam háborúját, akkor elmondom mindet, amit valaha ember vívott ezen a világon, Verdunt, Isonzót és Galíciát, Gettysburgöt, Waterloot és Mohácsot is éppúgy, ahogy a többit, ahol magam nem voltam ott.

Nagyapa nem beszélt Isonzóról. Később is, ha kérdezték, csak annyit mondott: gyönyörű hely magában is, fölösleges volt nyakló nélkül vérrel öntözni. És hogy az ottani márványos pisztráng parázson sütve épp olyan fenséges, mint az itteni szivárványos, csak só akadjon hozzá.

A háborúból hazatérvén Nagyapa a vállunkra tette hatalmas kezét, és így szólt:

– No, kis Benedek, kis András, nektek meghalt az apátok, nekem a fiaim, összeillünk, mint tengely a két kerékkel.

BERTA ZSOLT (1966) író, dalszerző. Legutóbbi kötetei: *Recept* (2016), *Chłopczy z placu Moskwy* (a *Kalef* lengyel nyelvű kiadása, 2019), *Szomjas Szűz* (2019).

- Összeillünk, nagy Balázs! - válaszoltam én nevetve, de Nagyapa nem nevetett velem, ahogy szokott, csak gyengén elmosolyodott, András bátyám pedig nem mondott semmit.

Abból az időből való halovány emlékeimben apámnak mélyen zengő bariton hangja, dohány- és pitralonszaga és erős, biztonságérzetet adó keze van. Érett, felnőtt férfiként él bennem, pedig megélt évei szerint ma már ifjúként kellene gondolnom rá, hisz épp csak elütötte huszonegyedik esztendejét, amikor két fivére és Nagyapa után elindult a világháborúba, ami elvette tőlünk. Az arca is homályosabb, mint a többieké, és alighanem gyakran mosódik össze nagyapám arcával, ahogy cselekedetei, szavai, nevetése is. Számomra egyesültek az időben és az emlékeimben, s már meglett férfi voltam, amikor újra kétéváltak.

Antal nagybátyám nyughelyéről Nagyapa a háborút követően értesítést kapott, s nem lehetett lebeszélni róla, hogy a nyomába ne induljon. Odafele a poggyászkocsiban a magával vitt üres koporsón ült, hazafelé pedig mellette, az egyik verduni ócskásnál vásárolt karcsú, karfás széken. Azt a széket aztán az asztalfőre helyezte, s azon ült mindig, azt vitte magával a temetőbe is, ahányszor kedve támadt kicsit a fia mellett ücsörögni. Azt mondta, azért, mert az a legkényelmesebb szék. Francia széknek hívta, pedig az alján álló felirat szerint Bécsben készítették valamely Thonet-műhelyben. A karcsú, csupa finom hajlatú szék magányosan, fensőbbiségesen és zárkózottan állt egyenes, vaskos és szögletes darabokból álló paraszti bútoraink között.

A háborúval jócskán eltelt katonák haza akartak menni, és a többségük a kormány engedélyével haza is ment. Nem lehet mondani, hogy Magyarország népe nem ezt akarta volna. A hosszú öldöklés és mérhetetlen számú egyéni tragédia után mindenki békét akart, s nem kívánták szaporítani a névsort a háborús áldozatok emlékművein, amelyeket hamarosan a legeldugottabb faluban is felállítottak.

A nemzetőrségbe azért Nagyapa is belépett, hogy szűkebb hazáját védhesse, ha úgy adódik, de a laktanyaélethez nem fűlött a foga. És Vilma néném szintén, ami már nem is váltott ki akkora derűtséget Agádórön, mint váltott volna húsz évvel korábban vagy egy másik faluban. A tegnapi csoda ma már csak hír, holnap pedig megszokás lesz. Az utak tele voltak mindenféle kósza népekkel, korábban katonaszökevényekkel, a háború után pedig már engedéllyel hazafelé tartó, éhes, rongyos katonákkal és civil menekültekkel. Magyarok jöttek, németek és osztrákok mentek, a megugrasztott galíciai zsidók új hazát kerestek. Ebben a hömpölygő forgatagban sok zsvány akadt, aki éhkoppjában és reménytelenségében fosztogatásra adta a fejét. A kastélyok és úri házak, a vasúti rak-tárak zsíros falatnak számítottak, de amint olyan nincstelen lett a nép, mint korábban csak a cigányok, sokan mindjárt úgy is kezdtek cselekedni, vagyis a szegényebb tanyák utolsó csirkéjét sem vetették meg, a szegényebbeknél is szegényebbek lévén. Tyúkot, tojást, kukoricát, tököt, dinnyét loptak, s mindent, amihez hozzáfértek. A katonák a négyéves öldöklés után semmi kivetnivalót

sem láttak abban, hogy erőszakkal vegyék el, amire szükségük van, vagyis ételre, italra, ruhára, asszony melegére.

A gyilkosságok is megszorodtak, nem voltak bátorságosak az utak és a házak sem, hiába nevezték azt az időt már békének. Általános szokás lett emegaztetteket ideológiák örve alatt követni el, egyfelől a bolsevik eszmékre, másfelől annak ellenére hivatkozni. És mindkettő nevében nagyszerűen ki lehetett fosztani a zsidókat, az egyik oldalról népnyzó rablótőkésnek, a másíkról nemzetvesztő bolsevikoknak nevezve ki őket. Mészáros Oszkár szatócsboltját csak 1918-ban háromszor rabolták ki, egyszer őt magát is csúnyán helybenhagyva. Egyre-másra alakultak az ilyen-olyan különítmények, milíciák, s színre vagy valóságosan, de mind a rend fenntartására esküdött fel, s nem lehetett tudni, éppen védenek, avagy gyilkolnak, rabolnak. Meglehet, a politika magas szintjén tudták, ki micsoda, s mennyit ér, de Agádőr szántóíöldjei felől nézve nemigen lehetett kiigazodni rajtuk.

Nagyapa és Vilma néni a magunk két puskájával szolgáltak a nemzetőrségben, ami annyit tett, hogy hetente kétszer, amikor rájuk került a sor, vállukra vették a fegyvert, és járőröztek Agádőr nekik kijelölt részén. A falut öt részre osztották, így egyszerre tíz nemzetőr teljesített szolgálatot, többnyire mind azon a környéken, ahol lakott. De nem magyarázom tovább a szolgálati rendet, hiszen nem is emlékszem, az alább következők Nagyapa és Vilma szolgálatára idején történtek-e, s valójában mindegy, mivel a mi portánkon esett meg, lehetett így is, úgy is.

András bátyám apánk halálhíre után sokáig nem szólt egy mukkot sem, illetve egyetlenegyszer egy szót bökött ki, azt is suttogva, mindjárt elbeszélem, miképp s miért. Amikor már szólt, akkor is csak egyszer jött ki a temetőbe, ahova én mindig szívesen tartottam Nagyapával. A sírkőre Nagyapa nemcsak Antal fia nevét vésette a születési és halálozási évszámával, de édesapánk nevét is, egyetlen évszámmal. Az állt ott: Cseke Zoltán 1894 – . Amikor ezt Andris meglátta, már ki is tudta böngészni, s néhány napra újra elhallgatott. Amikor megszólalt, azt kérdezte édesanyánktól:

– Lehet, hogy édesapám nem is halt meg, csak nem akar hazajönni?

– Jaj, drága kisfiam! – futotta el anyánk szemét a könny. – Nagyapa azt reményli, hogy életben van, ezért nem véseti rá a számot a köre.

– Én is azt szeretném – felelte Andris, és soha többé nem jött velünk a temetőbe.

De Nagyapa szóval nem említette, hogy bízna, inkább ama reményének adott hangot, miszerint tisztességes emberek révén Zoltán fia is viszonylag tisztességes sírban nyugszik orosz földön, még ha névtelenben is. Amikor a temetőben ücsörögtünk, ő a francia székén, én a kis sámlimon, és az ő felszólítására csendkirályt játszottunk, mindig én veszítettem, s gyakran mondtam neki:

– Ne búsulj, Nagyapa, ha nagy leszek, felkutatom édesapám sírját ott Oroszországban, és hazahozom őt, ide, a helyére!

Egy ízben Andrissal a ház mögötti dombon csatangoltunk. Nem voltak olyan vidámak és felhőtlenek azok a csatangolások, mint még nem sokkal korábban is. Andris borúja rám ragadt, aki pedig még szinte nem is értettem, mit jelent az, hogy édesapánk elesett a fronton. Én ugyan meg nem némultam, de mivel András egy szót sem szólt, a társaságában egy idő után magam is spóroltam a beszéddel. Így róttuk komor útjainkat a portánk környékén, keveset törődve madarakkal, bogarakkal, ürgékkel, ahogy azelőtt. Akkor éppen nem is törődhattünk volna, mert már jócskán benne jártunk a télben. Hó fődte a tájat, mi pedig csöndben baktattunk a domb tetejére, hogy teljesítsük kötelességünket, amit az rótt ránk, hogy Nagyapa készített nekünk egy ródlit. Roppant a bakan-csunk alatt a hó, halkan surrogott hátunk mögött a szánkó. A kopasz szilvafák között baktattunk, amikor a ház felől megcsapta fülünket a baromfik izgatott kárálása, kukorékolása, hápogása, csapkodása. Bár fényes nappal volt, azt gondoltuk, róka lesz. A ródlit magára hagyva hamar visszafordultunk, és már szaladtunk a hátsó kertbe, ahol a baromfiudvar is volt, de megtorpantunk, amikor egy katonát pillantottunk meg odabent. Hosszú, rongyos katonakabátot, elgyötört csizmát, katonasapkát viselt, a hátán lapos hátizsák lógott. Magas volt, vékony, s éppen azzal foglalatосkodott, hogy kitekerje néhány tyúk nyakát. Kettővel már végzett, azok a lába mellett, a havon heverték. A harmadikat is a földre dobta, aztán levette a hátizsákját, s kioldotta a száját. Gyors pillantást vetett körbe, s megpillantva bennünket, mozdulatlaná dermedt. Andris ekkor szaladni kezdett feléje, én pedig semmit nem értve követtem. A katona döbben-ten hátrált néhány lépést, és nekiütközött a tyúkölnak. András elérte, mindjárt átölelte a derekát, én pedig megálltam. A katona a levegőben tartotta a kezét, és kétségbeesetten pillantott le Andrisra, aki elfúló hangon nyögte:

- Édesapám!

Erre nekem is megdobbant a szívem, és megvilágosodva megragadtam édesapánk kezét, mely megdöbbenően sovány, szinte csontvázszerű volt, amiképpen az arca, és mélyen beesett, árnyékos szemei is.

- Nahát, édesapám! - kiáltottam én is boldogan, és Andris példáját követve hozzábújtam.

A katona néhány pillanat után a fejünkre tette a kezét, és gyöngéden meg is simogatta. Ekkor valami erő Andrissal együtt felemelt a földről, elszakított édesapánktól, és méterekkel arrébb, a fegyvert szegező Vilma néni mögött ledobott a hóba. Nagyapa volt az. Maga is megragadta a puskáját, s immár ketten tartották sakkban a katonát, aki először is letörölte a könnyeit, erre tisztán emlékszem, aztán elkeseredetten, de emelt fővel nézett Nagyapára.

- Ki vagy? - dörrent rá Nagyapa.

A katona megmondta a nevét, s az nem édesapánké volt. Nagyapa kikérdezte a katonát az egységéről, hogy honnan jön, hová tart, még arról is, mi volt és lesz civilben. Az utolsó kérdésekre már a puskáját sem fogta rá, sőt megkínálta egy maga dohányából készült cigarettával.

- Mit akart a tyúkokkal? - kérdezte legvégül.

- Megettem volna őket.
- Úgy értem, hogyan készítette volna el?
- Megsütöttem volna tűzön.
- Csak így magában?
- Van egy kevés sóm.

Nagyapa lenézett a tyúkokra, lehajolt, a két nagyobbat felemelte, a kisebbet a földön hagyta.

- A jércét vigye, annak gyöngébb a húsa. Ezek itt jobbak levesbe. Ha jót akar, belezze ki, de a tollát hagyja rajta, aztán ha talál a hó alatt, tapassza be agyaggal, úgy tegye a parázsba, és hagyja ott egy bő órát. Így sűtik a cigányok a fácánt. A végén a cseréppel lejön a toll is, a hús meg jó szaftos marad. Ne a falu felé menjen, hanem arra. Minden jót!

